

Láska je skutečně smrtelná

VLADIMÍR JUSTL

I.

Láska (eros), žena (děvenka, přítelkyně, milenka, manželka, matka) patří k základním tématům, nepřestajným návratům poezie Vladimíra Holana (stranou nechávám prozaické útvary in Holan 1968 i příslušné texty v Holan 1988a, sebrané spisy cit. jako SS).

První oddíl Holanem zavržené prvotiny *Blouznivý vějíř* (vyšla v prosinci 1926) se jmenuje Milostná vánice. O nic takového nejde. (Rovněž v deseti básních, publikovaných předtím časopisecky v letech 1924–1926, milostná tematika není.) Oddíl Milostná vánice má sedmnáct čísel. Jen úvodní báseň, šestiveršovou poetickou hříčku, a jeden z devíti ritornelů lze chápat jako text milostný. V prvním případě jde o blasfemický nádech mariánského ctitele: „Cigareta lásky / Hedvábné moře lásky / Zátíší v oknech / Princezny s hvězdami na oblacích polštářů // Ó Panno Maria hraj s vámi šach / A ve Vašich očích odpluji až do Jeruzaléma“. Spojení profánního se spirituálním (především v bloyovské poloze) je jedním z rysů Holanovy osobnosti. Druhou milostnou ozvěnu v celé sbírce lze při dobré vůli číst v prvním ritornelu s názvem Portrét. Má dech něhy: „Vánoční konvalinky na tvých prsou mží / Pomalý západ slunce nad vzpomínkou / Jdeš tiše sněhem světlo měsíční“.

Tak tedy vypadají první nesmělé krůčky v prostoru lásky. Poslední Holanovou milostnou básní je Dopis II ze sbírky *Sbohem?*, patnáctá báseň od konce, psaná v druhé polovině roku 1976. Zní:

Když růže přestaly chrlit krev
a zavřely ústa do posledních poupat
a souchoťivé kopřivy
se druží s lopuchem,
rád uvítám Vás
v zahradě, kterou nemám

Rád políbím Vám obě ruce,
Rád v besídce Vás vínem pohostím,

ale bude to za hlohovým plotem,
který také nemám.
A píšu Vám to jako nikdo,
který Vás miloval,
neboť už také nejsem...

K této básni tři poznámky: jde skutečně o přímé oslovení dopisem, Holan třikrát používá zájmena Vy a píše je s velkým písmenem; nezapomeňme, že básník zve ženu za hlohový plot, bude o něm ještě řeč; poslední verše mají dvě znění: v SS čteme „který Vás miloval, neboť už také nejsem...“, první verze zněla „neboť už také nejsem, protože jsem Vás miloval“.

Bezprostředně za těmito verši následuje jedna z finálních Holanových básní, kde už se láska mihne jen v příměru:

Haec summa est
Co slz je skryto v nás,
jako když se mlčí o lásce.
Bytí a bytost už skoro neznáme.

Dříve než přítomnost,
později než budoucnost.
Co nám zbývá, když i věčnost
propadá se do nicoty.
Propastné vyvrcholení...

(Holan 1982: 443–44)

Milostná poezie Vladimíra Holana naplňuje prostor celého půlstoletí. Tak jako verše s tématem básnické tvorby, životního údělu, uměleckého osudu, zoufalství i naděje, bolesti i nepříliš časté radosti, jako verše s věčným tématem dětství a dětí a jeho všudypřítomné téma smrti: „Jen když se smíříš se smrtí [...] pochopíš, že všechno pod sluncem je skutečně nové...“ (*Noc s Hamletem*, in Holan 1980: 148–49). Sledovat všechny motivy lásky, tohoto zázraku i prokletí, všechny tóny této Holanovy životní partitury je časově náročné a vlastně těžko uskutečnitelné: rozsah takové práce by byl neúnosný. Pro tuto chvíli se spokojme s tvrzením, že toto klíčové Holanovo téma se pohybuje na ose úžas, něha, obdiv, uctívání, vášeň, krutost, odvržení.

Pro tato označení a mnohá další najdeme pohodlně doklady téměř ve všech Holanových sbírkách veršů, počínaje *Triumfem smrti* (1930).

II.

V šesti ze čtrnácti Holanových Příběhů je výrazným tématem láska: *První testament* vrcholí neuskutečněným setkáním se ženou, za níž postava příběhu přijíždí; báseň je navíc tehdy netušeným prologem k *Toskáně*, napsané po více než patnácti letech: žena v *Toskáně* je ženou poslední, kterou v životě potkáváme – promění se ve smrt. *Tereзка Planetová*, klasická básnická povídka, ozvěna 19. století, odvozená z literatury i ze života, je uhrančivě krásná, jazykem jinotaje dosahuje až k protektorátní realitě. Dalším stupněm lásky, krutým, byť ještě tajeným, je rovněž literární ozvuk *Zuzana v lázni*. Formu listu, častého Holanova gesta, má *Dopis*, zpověď i adorace – skoro se zdá, že vypoovídá o lásce téměř vše podstatné, co o ní Holan tušil. *Pršelo* jsou dvě situace, každá ta črta má 44 veršů (náhodou, neplánovaně), tvarem, dějem, a tedy i rozsahem jsou zrcadlové, každá je jiná a obě jsou stejně smutné: není dorozumění. Pro tu tragičnost se jmenují *Pršelo* – toto slovo signalizuje u Holana vždy cosi podstatného, někdy osvobodivého. Jeden příklad: je to minipříběh starce z *Noci s Hamletem* – kdosi mu slíbil byt, ale oklamal ho: „Stál tam stařec, který se choulil jako slovo v dešti... [...] Pršelo. A důvěřivost toho starce byla tak slepá nebo velkomyslná [...] že jen okolostojící chápali, / že si z něho někdo vystřelil / při mezzo rilievo lůny...“ (Holan 1980: 159). Příklad osvobodivého gesta: „Znáte ty mraky odsouzené na popravišního, / který jim oholí hlavu na krakavčím zámku – ? / Uvítají se po latinsku a potom prší... / A déšť všechno smyje...“ (ibid.: 175). Jenže kolotoč pokračuje, šance nebylo.

Jednou z klíčových básní pro pochopení Holanova vztahu k tajemství pojmenovanému žena je příběh *Óda na radost*. Její interpretace je prostá: jde o ódu na panenství. Navíc je, soudím, ukryt v názvu i hrot nesouhlasu se Schilerem a Beethovenem – oba Holan neměl v lásce. Holanova radost není kolektivní; skutečná, pravá radost je soukromá. Pro příklad stačí vzít tři básně takto pojmenované: jednu, křtěnou poválečnou euforií, ze sbírky *Tobě*, dvě další z naprosto odlišné situace a kontextu ze sbírky *Asklépiovi kohouta*. Ty texty říkají totéž: radost je „v čase“, je „nejpřítomnější, nejsmrtečnější“ (Holan 1976: 256; Holan 1977: 309, 314).

III.

Zaměříme se nyní pouze na *Noc s Hamletem* (1949–56, 1962), stranou ponecháme vložený dialog Orfea s Eurydikou, tento rozhovor něžnosti lásky, který ob-

rací antický příběh naruby – další z příznačných gest básníkůvých. *Noc s Hamletem* je navzdory dvěma třem dávným pochybovačům sumou básníkovy bytí duchovního, transcendentního, a světského, všednodenního. Časového, proměnného v mýtus, konkrétního, přetavovaného v abstrakci. S jistou terminologickou licencí lze říci, že tato disputace je filozofií obzoru a ponoru člověka vrženého do zdí světa.

Noc s Hamletem má 1025 veršů včetně dialogu Orfea s Eurydikou – bez něho to je 891 veršů. Téma lásky je pojmenováno, konkretizováno na dvaadvacet místech. Náplní, smyslem, směřováním lze tyto ozvuky, sekvence, maximy, definice rozdělit do devíti skupin.

1. Panenství

„Panny, ach ano / ty vědí, kdy stůně strom! [...]“ (Holan 1980: 151, dále jen číslo stránky); repetováno na konci sekvence (152). „*Panna!* Co Bůh si vymyslí, chce mítí procítěno!“ (187).

2. Zázrak prvního úžasu

Příběh o Julii (109 veršů, 183–87). Končí přiznáním: „*Nebyla* mou milenkou... / To by dnes nedožídal zapomínání / můj mozek...“

3. Znak lásky

„Kdo miluje, měl by se radovat!“ (159)

„ale krása ženy a tesknost muže!...“ (174)

Sekvence-příběh, 69 veršů (175–78), s klíčovým finálním čtyřverším „Ale láska / měla by být, čím bude... Ale právě jí / poznáváme, že jsme ochuzeni už teď...“

4. Úskalí lásky

Sekvence o milencích, vycházející z teze, že „Je to právě reálno / které je metafyzické...“ (177). Jde o nebezpečí, kdy láska „přechází ve zvyk a lhostejnost“ (178) nebo dokonce skončí nad propastí života: „Každá představa / je lákavá... I představa sebevraždy...“ (178).

5. Krutost lásky

Člověk jako „bytost / zastavená v přechodném tvaru okřídlenou nenávistí / mezi mužem a ženou...“ (156). Pasáž začínající veršem „Psala mi nedávno jedna dívka“ (162) – básník, místo aby reagoval na její erotické gesto („Janáčkovi stačily tympány, / aby vyjádřil smyslný život ženy...“), odpoví, že „ke smrti stačí

nápěv klarinetu...“. V komentáři pak přiznává: „Vím, že jsem byl zlý, / ale ta dívka na to nic nedala / a žije a bude žít a bude čekat, / *zvědavě* čekat, i když ví, že lýko *se dře za mízy*...“ (celá pasáž 162–63).

6. Tragédie lásky

Příběh Máši (25 veršů, 180), končící tragicky:

a věda, že i víno se někdy čistí metlou,
zpolíčkuje tu její podle těla tvář,
která teď vyzývavě přečnává proti duši
a zapírá slíbené desátky z předních věcí...
Nebo ji přinutí spolykat oba snubní prsteny!
Nebo jí leccos připomíná zpětnou rači formou
a pak ji jenom poděsí svým nožem bez špičky,
ač dlouho broušeným na lodi bez přístavu.
Nebo... ale už sotvakdy změníme původní tvar
bicyklu nebo revolveru...
Nebo se ozve výstřel a on si řekne: zabil jsem se...
Nebo se ozve výstřel a on si řekne: já jsem vrah!

7. Přechýlený eros

„zrcadlo, / v němž se Helena-Helena / prohlížela zespodu-zespodu“ (147). „Tak také soulož z omylu...“ (149). A závěr sekvence (15 veršů): „A žena? Za sucha sotva zrozená / už pochlebuje lijáku...“ Sekvence začínající povzdechem generalizujícího oslovení: „Ženy“ – 13 veršů (163–64). Nejde o lásku: „Vše potom vypadá, jako by byly / jen vateň, líbadlo a mlíčný trh, / dráždivý začátek k mužskému konci...“ „Chámovina od nóny po nešpora!...“ (175). Návazná pasáž (176) zní: „Ale je to vždycky strach / být sám, být sám, být prostě sám – / A tedy znovu ženská loď a muž, / který zažehuje svoje dvě světla / *pod* svým majákem!...“ Sekvence z příběhu Julie, počínající hraním Hamletian (185), 34 veršů, a končící sebevraždou (186). Historka nevěsty, která, „když se ocitla před mm domem, / nevěděla, jak vyběhnout po schodech. / Byla to nevěstka *ze stepi*...“ (191). Výsměch paradoxem, krutá ironie – o ní hovoří následující verše. Ale také zamezení úkonu.

8. Jedinečnost lásky

„jen jednou láska a současně být ztracen“ (148). „Láska je jenom jedna a je jenom jednou. / Láska je skutečně smrtelná!“ (182).

9. Žena-matka

„Nebyla mou milenkou... / To by dnes nedožídal zapomínání / můj mozek... Ale také tam už nebylo / žádné místo, natož prostor... / Vzpomněl jsem si tehdy na svou *matku*“ (187–88). To je ouvertura k ódě na matku (má 48 veršů, 188–90). Signalizována je už dříve (153) trojverším: „Querer la propia desdicha... Ale to, / co rozechvívá matku, / roztřískalo by koráby na moři...“ Pečetí matky, jejího hrobu, je nesen příběh *Návrat*. Matka se objeví i v příběhu otce, nazvaném *Prostě*, matka je tématem téměř dvaceti básní tzv. lyrických z různých autorových sbírek. Holan je po Nerudovi a vedle Seiferta pokorným ctitelem mateřství, básníkem synovského vztahu: matka je pro Vladimíra Holana nejvyšší formou ženství.

Verše o vztahu k ženě, připomenuté z *Noci s Hamletem*, a bezpočet dalších básní s touto tematikou jsou také portrétem Holana-muže v prostoru poezie. A tedy i života...

IV.

První milostné ozáření prožije Vladimír Holan v dětství v Podolí u Bělé pod Bezdězem, kde bydlí od svých šesti do čtrnácti let, tedy od roku 1911 do roku 1919. Ve vzpomínce-eseji *Písek* trvá na svém... (1964, in Holan 1988a: 414) čteme: „Zadní stranu zahrady lemoval živý hlohový plot. Odtud dál, už téměř lesní cestou, došlo se k vechtrhauzu a bylo možno zavolat na Miládku.“ Ve vzpomínané poslední milostné básni Holanově *Dopis II* (Holan 1982: 443) jsou přece verše: „[...] políbím Vám obě ruce [...], ale bude to za hlohovým plotem, / který také nemám.“ Kruh se uzavřel, něžná barevnost hlohu dětství se přihlásila v soumraku života. A kdoví, zda ona žena, které básník vyká, a oslovení píše velkým písmenem přiznává, že ji miloval, není Miládka z kraje Máchova.

První Holanovou láskou vášně se stala spisovatelka Sonja Špálová. Byla starší o sedm let Holana, v lednu 1924 jí zemřel muž, štábní kapitán sochař Josef Špála, bratranec malíře Václava Špály. Holan o tom po půlstoletí řekl: „Koncem sexty (to mu bylo téměř devatenáct let, pozn. V. J.) to začalo se Sonjou Špálovou. Trvalo to skoro tři roky. Seznámili jsem se v kroužku autorů kolem Zdeňka Kalisty v Jedové chýši v Apolinářské ulici na Novém Městě [...] Jednou mi Sonja Špálová dala v Jedové chýši lísteček: ‚Wolodko, myslím, že už Vás miluji.‘ Přčetl jsem si to na záchodě. Samozřejmě jsem zahořel. Čekávala na mne před gymnáziem a profesori to neradi viděli. Později chodila i k nám domů za

mou maminkou. Chtěl jsem se kvůli ní zabít. Bylo to příliš prudké. Ale pak všechno najednou shořelo, a co zůstalo, ten popílek, to odfouk čas“ (Holan 1988a: 328–29).

Sonja Špálová datovala (roku 1926) seznámení s Vladimírem Holanem do roku 1925, tedy o rok později. Zdá se, podle jejího dalšího vyprávění a podle literárních souvislostí, že mohla mít pravdu. Rozhovory s Holanem, setkání se Špálovou i další skutečnosti (ibid.: 328–30) mně napovídají, že šlo z Holanovy strany o osudový vztah platonický, jistě propastný, vášnivě zaujatý. Na toto období vzpomíná v druhé polovině sedmdesátých let Zdeněk Kalista (Holan 1988a: 456–62), o vztahu Holan – Špálová se vůbec nezmiňuje. Přitom dost obšírně charakterizuje Holanovy vlastnosti, jeho typ.

V době před seznámením se Sonjou Špálovou byl Vladimír Holan v první polovině roku 1924 nejméně jednou, možná víckrát v Ronově nad Doubravou. Snad u příbuzných z otcovy strany – nic jistého se nepodařilo zjistit. Z té doby se náhodou (omylem) zachoval jeden skicák, od dalšího tytéž desky – Holan chtěl být malířem (viz Holan 1988a: příloha č. 5–23). Kdysi o těchto skicácích (počet nevěděl) Holan hovořil, protože byl přesvědčen, že je zničil všechny. Jde o posmrtný nález. Stejně tak zacházel s rukopisy svých veršů, zato si schovával došlé dopisy. Náměty kreseb nevypovídají o žádném milostném zaujetí, tematicky čerpají z krajiny, kterou čímsi přesahují. Stejně tak zachované verše a prózy, první tištěné jsou z roku 1924. Zdá se, že vztah se Špálovou se neobjevil v tehdejší Holanově tvorbě, ani roku 1924, ani později. Podle básníkovy sdělení se Špálová stala inspirací k básni *Zmizelá katedrála* (otištěna až 1930 v *Triumfu smrti*, Holan 1988a: 52–63). Konkrétním modelem byl farní kostel nejsvětější Trojice, prostá barokní stavba v Trojické ulici na Novém Městě pražském, jejíž podlaží je pod úrovní vozovky. Holan tudy denně chodil do Penzijního ústavu. Název navíc podle autorova svědectví odkazuje k preludiu pro klavír Clauda Debussyho (*La Cathédrale engloutie*). Zdá se, že okouzlení Sonjou Špálovou odešlo na jaře 1927.

V létě 1927 se dostavilo okouzlení nové. V PNP v Praze se zachovaly tři Holanovy dopisy adresované Sylvě Šimonové (měla tehdy stejný monogram jako Špálová), jeden ze 17. srpna 1927 (píše jí na dovolenou do Jugoslávie), druhý asi z podzimu, v němž žádá o schůzku, třetí zřejmě z února 1928. Ten jistou stylizací připomíná Holanovy Listy Abela Stacha (jsou čtyři, vyšly roku 1926 – in Holan 1988: 268–89): je literárně stylizovaný, lyricky zaujatý. Závěr tohoto třetího, posledního dopisu zní: „A srdečný pozdrav, který zajisté přijmete a dočela lehké dotknutí se Vašeho malíčku“ (ibid.: 339–40). Sylva Šimonová byla také starší Holana, narodila se 18. června 1902, bydlela s matkou a později s bra-

trem na Vinohradech, nikdy se neprovdala. Zemřela 10. ledna 1972. Žádný její dopis Holanovi se nezachoval, básník o ní nikdy nehovořil.

Během let 1928–1930 jezdí Holan častěji do Berouna a podniká výlety do brdských lesů a k padrským rybníkům. Stýká se tam s okruhem přátel architekta Jana Slavíka. Od 26. března do 14. dubna 1929 podnikne sám cestu do Itálie. V první polovině června 1930 jede do Tasova za Jakubem Demlem, předtím byl na výletě v Mělníce, poté v Klamoši u Chlumce nad Cidlinou. Roku 1931 byl v Dolech u obce Nevěžice blízko Orlíku. Není stopy, že by na tyto výlety a letní dovolené nejezdil sám. Od 14. srpna 1932, asi patnáct dní, pobýval s Františkem Halasem v Nové Vsi u Frýdlantu, vystoupili také na Lysou horu. Byl to pobyt předsvatební.

S Věrou Pilařovou (nar. 26. 4. 1907), svou kolegyní v úřadě Všeobecného penzijního ústavu v Podskalské ulici na Novém Městě pražském (byla tam zaměstnána od roku 1928), se Holan sblížil na jaře 1931. K svatbě došlo 30. listopadu 1932. Zřejmě koncem října 1932 vyšla sbírka *Vanutí*, v níž čteme dedikaci Věře Dagny. Jde o jméno Holanem obdivované hrdinky románu Knuta Hamsuna *Mysterie* – měli ho rádi s Halasem (stejně jako novelu *Viktorie*). Holan tehdy Věru takto oslovoval.

Z předsvatebního období z let 1931–1932 se zachovaly: jeden dvoulist s básní, pětadvacet dopisů, tři pohlednice, dva telegramy a deset lístečků s jednověstým sdělením, citátem z literatury apod., dále tři kresbičky a jedna báseň. Nic z toho nebylo publikováno – kromě zmíněné básně (in Holan 1988: 190; více o tom v Holan 1988a: 353–54). Jde o milostnou korespondenci ojedinělé umělecké ceny, některé dopisy mají ráz básní v próze. Holan, přestože neměl velký plat, si vynutil, že jeho příští žena musela dát v zaměstnání výpověď ještě před svatbou (více o tom *ibid.*: 353–54). Nikdy už nebyla zaměstnána. Pro pochopení tehdejší situace je podstatný Holanův dopis adresovaný jeho tchánovi JUDr. Josefu Pilařovi, napsaný devět dní po svatbě. Možná nebyl odeslán. Pilařova rodina neviděla ráda, že si jejich dcera bere Holana. Věřina matka ani nepřišla na svatbu (více o tom *ibid.*: 354–55).

Po svatbě vystřídalí novomanželé tři bydliště, od 27. srpna 1934 žili v podkroví Hlavovy vily ve Strašnicích. Tam zůstali do srpna 1948, kdy se přestěhovali na Kampu, v prosinci 1968 o kousek dál po toku Vltavy, do ulice U Lužického semináře. Dcera Kateřina se narodila 29. dubna 1949 – netrvalo dlouho a projevíly se zdravotní potíže, později pojmenované jako Downova choroba. Zemřela 3. dubna 1977.

Dovolené trávili manželé Holanovi společně, nejčastěji na Padrti u Mirošova, za války v Chýšti u Chlumce nad Cidlinou – na Padrti byli němečtí vojáci.

V letech 1949–1959 pobýval Holan ve Všenorech u své matky (zemřela 1960) většinou sám, nejméně tři, nejdéle pět měsíců ročně. Jeho sestra Růžena tam koupila malý domek se zahradou.

Z domova chodil Holan jen minimálně: do úřadu oficiálně do září 1934, fakticky asi o rok méně; od prosince 1933 redigoval časopis *Život*, v dvouletí 1939–1940 *Program D* Divadla E. F. Buriana, občas jistě chodil do nakladatelství.

Ve vinárnách pobýval především s Josefem Horou a s okruhem lidí kolem Františka Halase. Nejraději býval doma. Právem o sobě říkal, že je „pecivál“, několikrát se charakterizoval jako „samotář“. Od počátku roku 1949 víceméně nevycházel (podrobněji o tom *ibid.*: 401–403). Návštěvy přijímal na Kampě, méně U Lužického semináře, ojediněle v osmdesátých letech a téměř vůbec ne po první mozkové cévní příhodě, která ho postihla 16. března 1976 – zemřel 30. března 1980. Ve většině případů návštěvní doba začínala v 16 hod., nejednou končila s blížícím se ránem.

Mezi Holanovy návštěvníky patřilo i několik žen. Některé „adoroval“, ať už pro jejich duchovní obzory, ať pro jejich krásu, nebo pro obojí. Zmíním se o těch, o nichž mám jisté povědomí; myslím, že jde o všechny, které měly pro Holana jistý význam a nezmizely z jeho mysli s jednou dvěma návštěvami.

Nejvíce Holan ctil Annu Masarykovou. Dochovaly se její dopisy z let 1939–1975, během stěhování z Kamy na zlomu let 1968–1969 u ní přes týden bydlel – žila v samé blízkosti nového spočinutí Holanových, na konci Cihelné ulice, téměř na rohu ulice U Lužického semináře. Byla důvěrnou přítelkyní Věry Holanové, měla ráda Holanovu matku a – sama neprovdaná a bezdětná – našla pěkný poměr k dceři Kateřině. Měla desítky Holanových dopisů a na padesát Holanových neznámých, tedy nepublikovaných básní z období, kdy Holan pobýval ve Všenorech. Nevím, kde tato pozůstalost je, odmítla ji (i s návrhem na zapečetění na padesát let) svěřit PNP v Praze. Dovolila mi opsat jednu báseň, vyjde v nově vydávaných Holanových spisech ve svazku Bagately.

Několikrát Holana navštívila dlouhonohá krásná přítelkyně Jana Grossmana, mladá pokoušející se básnička Alena Šachlová. Psala Holanovi v letech 1957–1963.

S obdivem hovořil básník o herečce Marii Tomášové, která u něho byla nejméně třikrát. Poprvé ji tam v listopadu 1959 na Holanovu žádost přivedl literární historik Antonín Jelínek. V listopadu 1963, před premiérou *Noci s Hamletem* ve Viole, jsem ji tam vzal s Radovanem Lukavským. V jednom předvánočním čase jsme spolu zdobili Kačence stromeček. Roku 1964 jí Holan připsal báseň Eva ze sbírky *Bolest* (z 18 dedikací v *Bolesti* jsou jen dvě ženám – druhá olomoucké lékařce Libuši Widermannové, která mu posílala léky).

V druhé polovině padesátých let Holana poprvé navštívil dramaturg Evžen Drmola. V lednu 1961 mu zařídil hospitalizaci ve Vojenské nemocnici ve Střešovicích, kde se Holan podrobil operaci cystického útvaru, vycházejícího ze slivníky břišní. V pooperační euforii, kdy Holan po šesti letech začal znovu psát (v tom šestiletí vznikala jen *Toskána*), navštívil básníka Evžen Drmola spolu s Alfrédem Radokem. Žádali, aby pro Městská divadla pražská napsal hru. Pochopitelně neuspěli (jeden pokus podnikla i dvojice Kraus–Krejča). V té době jednou přivedl Evžen Drmola k Vladimíru Holanovi svou ženu Evženií, redaktorku nakladatelství Čs. spisovatel. Holan se cítil Drmolovi zavázán, jeho žena se mu líbila, navíc se snažila, byť neúspěšně, aby v Čs. spisovateli vyšly některé jeho verše. Holan jí připsal první společné vydání obou řad *Mozartian*, které vyšly v Odeonu (muselo to být zdůvodněno) k Pražskému jaru roku 1963.

Roku 1965 absolvovala u Karla Svolského na VŠUP Jitka Vrbová. Předložila bibliofilský tisk *Zuzana v lázni*: obálku, čtyři suché jehly, grafickou úpravu (Svolský si velmi vážil Holana, toužil doprovodit jeho příběhy, nikdy k tomu ale nenašel, jak řekl, dostatek odvahy). Vrbová svůj absolventský tisk Holanovi přinesla. Protože tehdy nebylo ještě prolomeno mlčení kolem Vladimíra Holana, básníka to dojalo. Požádal proto, aby *Příběhy* v jeho sebraných spisech – vyšly až roku 1970 – výtvarně doprovodila právě Jitka Vrbová.

Záhy po premiéře v listopadu 1963 začala chodit do Violy na *Noc s Hamletem* sedmnáctiletá gymnazistka, talentovaná básnička a dnes uznávaná autorka literatury pro děti Věra Provazníková. Byla krásná. Holan s ní rád hovořil i mlčel. Psala mu v letech 1964–1975, několik svých knih jí připsal s očarováním věnováním.

V roce 1966 navštívila Holana poprvé posluchačka divadelní vědy na FF UK, pozdější dramaturgyně zlínského divadla Ludmila Kraváková. Psala mu v letech 1966–1975.

To jsou snad všechny významnější ženy z Holanova okruhu. O jiných důležitých nevím a nesvědčí o nich ani dochovaná korespondence, dedikace, vyprávění a jiná svědectví.

Všechna tato setkání se odehrávala (kromě toho s Annou Masarykovou, která bývala návštěvou také ve Strašnicích a ve Všenorech) především na Kampě, mnohem méně už U Lužického semináře. Tedy za účastné nebo pasivní přítomnosti Holanovy ženy (připravila pohoštění, někdy s návštěvou poseděla). I tato forma návštěv prokazuje platonický, byť někdy eroticky zaujatý vztah. Myslím, že Holanovi tato forma setkávání vyhovovala.

Společenství se ženou Věrou je doloženo také literárně. Dopisů, především korespondenčních lístků a veršů zasílaných ženě a adresovaných jí a Kačence,

se zachovalo z letních měsíců jejich dovolených (většinou tří- a čtyřměsíčních) z let 1950–1974 mnoho (ukázky veršů in Holan 1988: 230–43). Svědčí o neustálých obavách, zda jsou v pořádku, o osudovém a přitom něžně absolutním vztahu k dceři, pojmenovávané Kařabáčkem. Některé z veršových záznamů jsou z probdělé noci, je to ranní pozdrav, protože on bude ještě spát, až ony vstanou. Stejně tak některé lístečky. Z těch veršů alespoň dva záznamy: jeden je z Kámpy na Kámpu, druhý z Kámpy do místa prázdnin, do Holoubkova (Holan 1988a: 230, 235):

Často se ptají, proč nejvšednější zdejší
neopěváš vším tím, co o tom víš,
zatímco ani na ty nejmilovanější
báseň nesložíš...

Ptají se marně: vždyť všednost zázračná je,
však je a možná není též,
zatímco láska *je* a jenom *ta je*
a jako mlčení nezná už ani lež

(7. III. 1949)

Věře 23. VI. 1951

Já vroucně děkuju za Tvoje bytí,
za to, že Jsi, že žiješ se mnou,
s tou duší veletemnou,
jež zhasíná vše, co tu svítí –
však za Kátu já zvláště děkuju Ti!

V knize *Předposlední* jsou dvě básně napsané zřejmě roku 1969 a nadepsané „V. (I)“ a „V. (II)“ (Holan 1982: 93, 103). Druhá následuje záhy po první – je mezi nimi devět čísel. Obě jsou vzpomínkou na situaci kolem svatby, jde o rekapi-tulaci vzdáleného úžasu, o poděkování. Třetí, ze sbírky *Sbohem?*, je z konce první poloviny sedmdesátých let. Jmenuje se Tobě, V. Vynucuje si citaci (395):

Když jsem tě uviděl poprvé,
uviděl jsem lásku nebo tebe?
Uviděl jsem tebe milující,
protože jsem miloval? Nevím!

Čas byl tenkrát na dovolené,
Nebyl při tom a věčnost až sveřepě mlčela...

Mlčí dodnes... Mlčí i čas,
který se už zatím dávno vrátil
a o něco starší neví, proč a komu závidět...

Už to, že se v posledních dvou sbírkách objevují tři básně adresované ženě, je nové. Nikdy předtím tomu tak nebylo. Život se schyluje... Je krásné moci se obrátit se štítem k „jedné ženě všech žen Adamových“ (*Noc s Hamletem*, Holan 1980: 165).

V.

O neopakovatelnosti lásky, kterou lze prožít „jen jednou“ (Holan 1980: 182), byl Holan přesvědčen jako muž i jako básník. Také v tomto ohledu je jeho osobnost monolitní. Pro něho opravdu „Láska je jenom jedna a je jenom jednou. / Láska je skutečně smrtelná“. Tak zní jedna z maxim jeho *Noci s Hamletem* (ibid.: 182). S přesahem do transcendentna čteme stejné přesvědčení v básni *Miluj...* ze sbírky *Bolest*:

Nerovnost země, a tedy i nerovnost lidí
jen na kolenou ucítíš.
Miluj však obě a věru jen tím spíš,
že není láska, že je jen jedna láska,
tak jako všechny kříže jsou jen jeden kříž.

Literatura

HOLAN, Vladimír

1968 *Babyloniaca*, Sebrané spisy V. H. 9, řídí V. Justl (Praha: Odeon)

1976 *Dokumenty*, Sebrané spisy V. H. 6 (Praha: Odeon)

1977 *Na celé ticho*, Sebrané spisy V. H. 4 (Praha: Odeon)

1980 *Nokturnál*, Sebrané spisy V. H. 8 (Praha: Odeon)

1982 *Propast propasti*, Sebrané spisy V. H. 5 (Praha: Odeon)

1988 *Bagately*, Sebrané spisy V. H. 10 (Praha: Odeon)

1988a *Bagately*, Sebrané spisy V. H. 11 (Praha: Odeon)